

15.11.2010

Dnro 3993/2/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

HUUMEPIKATESTI ANTAA USEIN AIHEETTA POSITIIVISEN TULOKSEN

1

ASIA

Kahtena viime vuonna eduskunnan oikeusasiamiehelle on tehty useita kanteluita, joissa on kyseenalaistettu poliisin käyttämän huumeepikatestin (Drugwipe) luotettavuus. Kolmessa tapauksista on tullut ilmi, että pikatesti on antanut väärän positiivisen tuloksen poliisin suorittamassa liikennevalvonnassa. Testin mukaan ajoneuvoa kuljettanut henkilö olisi käyttänyt huumeita, vaikka niin ei ole tapahtunut. Pelkkä pikatestin tulos ei riitä osoittamaan henkilöä syylliseksi. Kuitenkin jo epäilyksi joutuminen aiheuttaa monenlaisia haitallisia seuraamuksia. Tähän nähdyn pikatestin luotettavuudella on merkitystä.

Laillisuusvalvonnassa on tutkittu muun muassa seuraavat tapaukset.

Kantelussa dnro 2943/4/08 saatiin pikatesterillä amfetamiiniposiitivinen tulos, vaikka myöhemmin kävi ilmi, että autoa kuljettaneen henkilön poikkeava käytös johtui aivokasvaimen aiheuttamista toiminnanhäiriöistä. Henkilö oli yön yli putkassa ja hänet määrättiin väliaikaiseen ajokieltoon. Verikokeen tuloksen osoittauduttua negatiiviseksi ajo-oikeus palautettiin hänelle kolmen viikon kuluttua.

Tapauksessa dnro 4927/4/09 pikatesti osoittautui positiiviseksi amfetamiinille ja kannabikselle. Epäilty hakeutui omalla kustannuksellaan laboratoriotutkimuksiin, joiden mukaan merkkejä huumausaineen käytöstä ei ollut. Poliisi palautti tämän jälkeen ajo-oikeuden. Epäilty ehti olla ajokiellossa 11 päivää. Kuukauden kuluttua valmistunut poliisin otattaman verikokeen tulos vahvisti sen, ettei kysymys ollut rattijuopumuksesta.

Tapauksessa dnro 2754/4/10 pikatesti näytti positiivista kokaiinin ja opiaattien osalta. Epäilty oli ajokiellossa yli kuukauden ennen kuin rikoslaboratorion lausunto verikokeesta vapautti hänet rikosepäilyistä.

Muutama muukin tapaus on herättänyt kysymyksen huumeepikatestin luotettavuudesta ja poliisin käytännöistä tällaisissa tapauksissa. Tämän vuoksi katsoin aiheelliseksi selvittää asiaa yleisemminkin yksittäistapauksissa saatujen selvitysten pohjalta.

2

RATKAISU

2.1

Yleistä

Rikoslain 23 luvun 3 §:ssä säädetään rattijuopumuksesta. Lainkohdan 1 momentti käsittelee alkoholia ja 2–3 momentissa säädetään muista rattijuopumuksen muodoista seuraavaa:

Rattijuopumuksesta tuomitaan myös se, joka kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua käytettyään huumausainetta niin, että hänen veressään on ajon aikana tai sen jälkeen käytetyn huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta. Tämän momentin säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, jos mainittu aine tai aineenvaihduntatuote on peräisin lääkevalmisteesta, jota kuljettajalla on ollut oikeus käyttää.

Rattijuopumuksesta tuomitaan niin ikään se, joka kuljettaa moottorikäyttöistä ajoneuvoa tai raitiovaunua käytettyään muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia taikka tällaista ainetta ja alkoholia niin, että hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut.

Jos tekijä on nauttinut vain alkoholia, rangaistavuus riippuu siitä, ylittyykö laissa määritelty promilleraja. Huumausaineiksi määriteltyjen aineiden osalta mitään promillerajoja vastaavaa ei ole laissa säädetty. Lainkohdan 2 momentissa rangaistavuuden edellytyksenä ei siis ole, että ajo olisi tapahtunut huumausaineen vaikutuksen alaisena puhumattakaan siitä, että ajajan suorituskyvyn pitäisi olla huumausaineen takia huonontunut. Riittävää on, että kuljettajan verestä löytyy huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta. Voidaan siis puhua nollatoleranssista tai nollarajasta. Lainkohdan 3 momentissa (muut huumaavat aineet kuin alkoholi tai niiden sekakäyttö alkoholin kanssa) rikoksen tunnusmerkistöön kuuluu suorituskyvyn alentuminen. Seuraavassa keskitytään erityisesti 2 momentin tarkoittamaan rattijuopumukseen ja eräisiin sen esitutkintaan liittyviin kysymyksiin.

Huumausaineiden tai niiden aineenvaihduntatuotteiden toteaminen epäillyn verestä on mahdollista ainoastaan verikokeena laboratoriotutkimuksissa. Jo tätä ennen kuitenkin epäiltyyn kohdistetaan yleensä useammantyyppisiä poliisin toimenpiteitä. Kun verikokeen tulosta ei vielä tuossa vaiheessa ole, tulee toimenpiteet voida perustaa muihin havaintoihin.

Liikennevalvonnassa voidaan tehdä pakkokeinolain 6 luvun 3 §:ssä tarkoitettu koe. Tuon lainkohdan mukaan poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitettussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen bteamiseksi. Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen. Koe on tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle.

Alun perin tällä säännöksellä on tarkoitettu vain ns. puhalluskoetta. Nykyään on käsitykseni mukaan vakiintuneesti tulkittu, että myös sylkinäytteen ottaminen henkilön suusta on tämän säännöksen tarkoittama koe (ks. kuitenkin jäljempänä kohdassa 2.5 esittämäni lainsäädännön uudistamistarpeen arvioinnista). Poliisi käyttää nykyään Drugwipe-merkkistä huumeepikatestia.

Kokeen edellytyksenä ei lain mukaan ole, että henkilöä epäiltäisiin rikoksesta, vaan se voidaan tehdä kenelle tahansa autoa kuljettavalle henkilölle.

Jos asiassa syntyy peruste epäillä rattijuopumusta, aloitetaan luonnollisesti esitutkinta ja säännönmukaisesti tehdään myös verikoe. Huumausaineiden tai niiden aineenvaihduntatuotteiden toteaminen epäillyn verestä on mahdollista ainoastaan verikokeella. Lisäksi rattijuopumusepäily johtaa yleensä poliisin määräämään väliaikaiseen ajokieltoon.

2.2

Huumeepikatestit ja niiden luotettavuus

Kantelun dnro 2943/4/08 yhteydessä hankittiin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen laboratorionjohtaja Pirjo Lillsundelta lausunto siitä, voiko dopamiini (aivojen välittäjäaine) aiheuttaa positiivisen testituloksen. Tuossa tapauksessahan henkilöllä oli aivokasvain. Lausunnon mukaan vasta luonnottoman korkea dopamiinipitoisuus antoi väärän amfetamiinipositiivisen tuloksen. Vuoden 2009 tapauksen dnro 2927/4/09 johdosta hankittiin Lillsundelta uusi lausunto Drugwipe-pikatestin luotettavuudesta.

Lillsunde pitää pikatestiä hyvänä apuvälineenä amfetamiinia tutkittaessa. Tutkituista 1807 tapauksesta testi näytti amfetamiinin osalta 1460 oikeaa positiivista tulosta. Tutkittava oli siis käyttänyt amfetamiinia ja testi näytti tämän oikein. Vääriä positiivisia oli 149. Tällöin pikatesti näytti henkilön käyttäneen amfetamiinia, vaikka näin ei ollut tapahtunut. Sen sijaan kannabistapauksissa testin luotettavuus oli heikko. Se antoi oikeita positiivisia tuloksia 84. Vääriä positiivisia tuloksia oli selvästi enemmän (209), eli testi näytti positiivista tulosta, vaikka henkilö ei ollut käyttänyt kannabista. Myös harvinaisempien huumeiden, opiaattien ja kokaiinin kohdalla testin luotettavuus oli heikko. Niiden osalta oikeita positiivisia tuloksia oli yhteensä 16, vääriä positiivisia 44. Viimeksi mainituissa tapauksissa henkilö ei ollut käyttänyt huumeita, vaikka testi niin näytti. Lillsunden mukaan ennuste sille, että testin antama positiivinen tulos kannabikselle, kokaiinille ja opiaateille olisi oikea positiivinen, on kaiken kaikkiaan alhainen.

Totean olevan sinänsä selvää, että huumeepikatesti toimii seulontatyyppisesti eikä niiden tuloksilta voidakaan odottaa 100 %:n varmuutta. Pidän kuitenkin yllättävänä sitä, kuinka huonoja tuloksia se antaa varsinkin kannabiksen, kokaiinin ja opiaattien osalta.

Kanteluita selvittäessä poliisilta (= poliisilaitostasolta) saaduissa selvityksissä on yleensä pidetty pikatestejä hyvin luotettavina. Myös esimerkiksi liikkuvassa poliisissa kesäkuussa 2010 tehdyllä tarkastuksella apulaisoikeusasiamiehelle kerrottiin pikatestin olevan luotettava. Tätä selittää osin se, että valtaosa tapauksista maassamme koskee amfetamiinia, jonka osalta pikatesti on luotettavin.

Toisaalta Länsi-Uudenmaan poliisilaitokselta syyskuussa 2010 saadun lausunnon mukaan henkilöstön huomiota on tänä vuonna alettu kiinnittää pikatestin epävarmuustekijöihin muutamien väärin positiivisten tulosten jälkeen. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että poliisissakaan ei ole mitenkään selvää kuvaa, kuinka heikko Drugwipen luotettavuus ainakin osin on.

Olisi kuitenkin hyvin tärkeää, että pikatestejä käytännössä tekevät poliisimiehet olisivat tietoisia pikatestin rajoituksista ja ottaisivat sen huomioon päättäessään toimenpiteistään, esimerkiksi ajokiellosta. Kun kannabiksen, kokaiinin ja opiaattien osalta positiivinen tulos on todennäköisemmin väärä kuin oikea, niin voi kysyä, mikä arvo tällaiselle testille voidaan antaa. Tähän tulisi myös koulutuksessa kiinnittää erityistä huomiota. Pikatestiin ei ei saa luottaa liikaa.

Kun pikatestillä on ainakin osin näin heikko seulontakyky, erittäin tärkeässä asemassa ovat poliisimiehen tekemät muut havainnot. Vaikka rikoslain 23 luvun 3 §:n 2 momentti ei edellytäkään, että huumausaineen käyttäminen olisi vaikuttanut henkilön suorituskykyyn, niin ennen verikokeiden tulosten saamista kuljettajasta ja esimerkiksi hänen ajotavastaan tehdyt havainnot ovat keskeisiä päätettäessä esitutkinnassa tehtävistä toimenpiteistä, esimerkiksi ajokiellosta. Poliisin ohjeistus edellyttääkin erityisen havaintolomakkeen täyttämistä (Huumausaineiden käytön valvonta tieliikenteessä SMDno/2008/1127). Samoin ohjeessa todetaan, että lääkärin suorittama kliininen päihdetutkimus on olennainen osa hankittaessa näyttöä esitutkintaa varten. Kantelutapauksissa tätä ohjetta ei ole aina noudatettu.

Myös huumausaineista johtuvan rattijuopumuksen nollarajaa säädettyä todettiin, että esitutkintavaiheessa rikoksen tapahduttua ei ilman myöhemmin tehtäviä laboratoriokokeita tiedetä, mitä huumaavia aineita tai huumaavia aineita ja alkoholia kuljettaja on käyttänyt. Tämän vuoksi ei myöskään tiedetä, tuleeko tapaukseen sovellettavaksi nollaraja vai edellytetäänkö käytetyllä aineella olevan vaikutusta henkilön ajokykyyn. Ajokyvyn arvioimiseksi olisi siten jatkossa edelleen aina tehtävä kliininen päihdetutkimus (hallituksen esitys 90/2002).

On siis aina pikatestin tuloksesta huolimatta arvioitava tarkasti, onko syytä epäillä huumausaineesta johtuvaa rattijuopumusta. Erityisesti on pidettävä mielessä, että pikatestin tulos on epäluotettava varsinkin kannabiksen, opiaattien ja kokaiinin osalta.

2.3

Ajokiellon määrääminen

Poliisimies voi tieliikennelain 76 §:n 2 kohdan mukaan määrätä ajo-oikeuden haltijan väliaikaiseen ajokieltoon ja ottaa ajokortin haltuunsa (muun muassa), jos on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikoslain 23 luvun 3 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun rattijuopumusrikokseen. Todettakoon, että alkoholin ollessa kyseessä nämä toimenpiteet edellyttävät todennäköisiin syihin perustuvaa rikosepäilyä.

Jos ajokortin poisottamiseen ja väliaikaiseen ajokieltoon päädytään, on otettava huomioon, että tieliikennelain 77 §:n mukaan 76 §:n 2 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa (eli kun epäillään huumausaineita) poliisin on viipymättä päätettävä, pidetäänkö väliaikainen ajokielto voimassa. Jos on todennäköistä, että väliaikaiseen ajokieltoon määrätty on syyllistynyt 76 §:n 2 kohdassa tarkoitettuun tekoon, väliaikainen ajokielto on pidettävä voimassa, kunnes tuomioistuin päättää ajokiellosta.

Menettely on siis kaksivaiheinen. Liikennetilanteessa tapahtuvan konkreettisen ajokortin poisottamisen ja silloin annettavan väliaikaisen ajokieltopäätöksen jälkeen tulee viipymättä tehdä uusi harkinta siitä, pidetäänkö päätös edelleen voimassa. On huomattava, että toisessa vaiheessa rattijuopumuksen pitää olla todennäköistä, kun ensi vaiheessa riittää, että rattijuopumusta on syytä epäillä.

Puhelimitse eräiltä suurimmilta poliisilaitoksilta saatujen tietojen mukaan päätös siitä, pidetäänkö väliaikainen ajokielto voimassa, tehdään yleensä odottamatta verikokeiden tuloksia. Tyypillisesti sen tekee tutkinnanjohtaja epäillyn kuulustelun yhteydessä. Lakihan vaatii, että päätös on tehtävä viipymättä.

Keskusrikospoliisin rikosteknisestä laboratorion saadun tiedon mukaan alihankkijan kanssa tehdyn sopimuksen mukaan 75 % huumausainetutkimuksista rattijuopumustapauksissa pitää valmistua 21 vuorokaudessa ja kaikki viimeistään 35 vuorokaudessa. Näin kauan syytönkin henkilö voi olla ajokiellossa ennen kuin verikokeen tulos poistaa rikosepäilyn.

Siinä vaiheessa kun verikokeiden tuloksia ei vielä ole käytettävissä, rikosepäily täytyy voida perustaa konkreettisiin havaintoihin kuljettajasta ja mahdollisista ajovirheistä sekä huumeepikatestiin ja mahdollisesti epäillyn kuulusteluun. Huumeepikatesti ei käsitykseni mukaan voi olla yksinomainen peruste väliaikaiselle ajokiellolle. Tämä koskee etenkin väliaikaisen ajokiellon "toisen vaiheen" päätöksentekoa, jossa edellytetään todennäköistä syyllisyyttä. Varsinkin jos vääriä positiivisia saadaan enemmän kuin oikeita, ei testillä mielestäni juuri ole käyttöä arvioitaessa rikosepäilyn vahvuutta.

Korostan, että epäselvissä rajatapauksissa ajokielto voidaan myös jättää määräämättä tai "toisen vaiheen" arvioinnissa jättää pitämättä voimassa. Tuolloin voidaan arvioida, mikä on riski, jos ajon jatkaminen sallitaan sinänsä positiivisen pikatestituloksen antaneelle kuljettajalle, jolla ei kuitenkaan havaita ajovirheitä eikä ole muitakaan ulkoisia merkkejä huumausaineen käytöstä. Tärkeäähän on saada liikenteestä heti pois nimenomaan kuljettajat, joiden suorituskyky on alentunut. On myös tiedossa, että edellä todettujen huumausaineiden osalta on todennäköisempää, että henkilö on positiivisesta pikatestituloksesta huolimatta syytön kuin että hän olisi syyllinen rattijuopumukseen. Vaikka ajokieltoa ei näytöllisessä rajatapauksessa heti määrättäisikään, eivät syylliseksi sittemmin osoittautuvat henkilöt tietenkään jäisi ilman ajokieltoa, vain sen ajankohta olisi eri eli se määrättäisiin verikokeen tulosten tultua.

Nollarajaa säädettäessäkin todettiin, että kun edellytetään aineenvaihduntatuotetta koskeva positiivinen löydös tehtäväksi verestä, pystytään ajallisesti rajaamaan nollarajan soveltamisen ulkopuolelle sellainen huumausaineen käyttö, jolla ei voi olla enää vaikutusta kuljettajaan ajon aikana eikä siten liikenneturvallisuuden kannalta merkitystä (HE 90/2002).

Muutoksenhakumahdollisuudella ei väliaikaisen ajokiellon kohdalla liene käytännössä juuri merkitystä, koska kysymys on tässä mielessä varsin lyhyestä ajasta.

2.4

Vahingonkorvaus / hyvitys

Tiedossani on, että joissain tapauksissa syyttömiksi osoittautuneet henkilöt ovat vaatineet vahingonkorvausta perusteettomana pitämästään ajokiellosta. Ainakin yhdessä tapauksessa (dnro 4927/4/09) liikkuva poliisi on pikatestin epävarmuustekijöihin viitaten maksanut korvausta. Toisaalta myös korvauksen epääviäkin päätöksiä on tehty.

Valtiolla ei ole yleistä velvollisuutta suorittaa vahingonkorvausta rikoksesta epäillyille, mutta myöhemmin syyttömiksi osoittautuville henkilöille. Sinänsä esitutkinnan luonteeseen väistämättä kuuluu, että osa rikosepäilyistä osoittautuu vääriksi. Kysymys kuuluukin, kenen kuuluu kantaa kustannukset näissä tilanteissa: syyttömäksi todetun henkilön vai yhteiskunnan. Nyt puheena olevissa tapauksissa syyttömyys on tavallistakin korostetumpaa, kun verikoe sen kiistatta osoittaa.

Vastaus ei ole yksinkertainen ja onkin selvää, että ratkaisu täytyy tehdä yksittäistapauksellisesti. Oikeutta korvaukseen ei voi automaattisesti syntyä aina, kun verikoe osoittaa positiivisen pikatestituloksen antaneen henkilön syyttömäksi. En katso olevan aihetta tässä yhteydessä käsitellä kysymystä korvauksesta tai hyvityksestä muuta kuin toteamalla lyhyesti seuraavaa.

Ensisijaisesti tulisi tietysti pyrkiä toimimaan niin, että esitutkinta ja esimerkiksi ajokiellot mahdollisimman vähän kohdistuisivat muihin kuin todellisiin rattijuoppoihin. Tällöin tulisi ottaa asianmukaisesti huomioon huumeepikatestin epävarmuustekijät. Jos esimerkiksi opiaattien kohdalla luotettaisiin vain pikatestiin, jokaista kiinnisaatua kymmentä huumeuskia kohti enemmän kuin kymmenen syytöntä joutuisi epäillyiksi ja esimerkiksi ajokieltoon. Vaikka syyllisten kiinnisaaminen on tärkeää, en pidä kohtuullisena sitä, että nuo syyttömät joutuisivat tässä mielessä kantamaan rikostorjunnan tehokkuuden kustannukset.

Arviointia ei pitäisi rajata ahtaasti vahingonkorvauslain tarkasteluun, vaan ottaa huomioon myös yleisiä kohtuullisnäkökohtia. Samoin voitaisiin harkita hyvitysluontoista ratkaisua Euroopan ihmisoikeussopimuksen tyyppisesti.

Joka tapauksessa on mielestäni tarvetta varmistaa, että eri poliisiyksiköiden korvauskäytännöt eivät perusteettomasti poikkea toisistaan. Tämä on perusteltua jo kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun kannalta. Yhtenäiseen käytäntöön ohjaaminen kuuluu viime kädessä Poliisihallitukselle.

2.5

Lainsäädännön uudistaminen

Olen edellä käsitellyt muun muassa pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n ja väliaikaista ajokieltoa koskevien säännösten tulkintaa. Mainitut säännökset on säädetty ennen kuin huumausaineiden osalta rattijuopumuksessa siirryttiin nollarajaan. Tähänkin nähden katson olevan aiheellista arvioida, olisiko lainsäädäntöä aihetta muuttaa.

Mainittujen säännöksien uudistamista koskevat hallituksen esitykset on juuri annettu eduskunnalle. Hallituksen esityksessä (HE 212/2010) muun muassa uudeksi ajokorttilaiksi väliaikaista ajokieltoa koskevat säännökset esitetään kuitenkin pysytettäväksi käytännössä samansisältöisinä kuin ne ovat voimassa olevassa laissa. Pakkokeinolain kokonaisuudistuksen (HE 222/2010) yhteydessä lain 6 luvun 3 §:n ehdotetaan eräitä muutoksia, lähinnä päätöksentekotasoon.

Nollarajan käyttöönottamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 90/2002) todettiin muun muassa seuraavaa:

Käytännön liikennevalvontaa varten ollaan kehittämässä huumausaineiden pikatestausta. Nykyisiä testauslaitteita ei kuitenkaan voida ottaa käyttöön nyt käsillä olevan uudistuksen yhteydessä, koska koekäytössä olevat laitteet ovat vielä jossain määrin epäluotettavia ja toisaalta liian hitaita. Pikatestausmenetelmiä on kuitenkin tulossa käyttöön lähivuosina. Kun ulkoisten seikkojen perusteella kuljettajaa epäiltäisiin huumaantuneen ajamisesta, hänelle voitaisiin pakkokeinolain mukaisena henkilönkatsastuksena tehdä huumausaineen käyttöä testaava pikatesti. Tällöin poliisimiehellä olisi nykyistä vankemmat perusteet määrätä esimerkiksi määräaikainen ajokielto. Pikatestejä olisi lisäksi mahdollista käyttää myös seulontaan eli kuljettajien huumausaineiden vaikutuksen alaisena ajamisen testaamiseen ilman rikosepäilyä samaan tapaan kuin nykyisin tehdään pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n nojalla alkoholin nauttimista mittaavia puhalluskokeita. Jos huumausaineen vaikutuksen alaisena ajamista mittaavat pikatestit päätetään jatkossa ottaa käyttöön myös seulontamenetelmänä, tämä saattaa edellyttää pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n tarkistamista. Muutokset lainsäädäntöön on perusteltua tehdä siinä vaiheessa, kun käyttöön otettavasta testimenetelmästä on tarkempaa tietoa ja niiden käyttöön ottaminen on ajankohtaista.

Lakivaliokunta totesi esityksestä antamassaan mietinnössä (LaVM 21/2002) yhtyvän hallituksen esityksen perusteluiden käsitykseen, että pikatestauslaitteiden käyttöönotto saattaa edellyttää pakkokeinolain säännösten muuttamista. Samalla on valiokunnan mukaan arvioitava myös väliaikaiseen ajokieltoon määräämistä koskevien säännösten tarkistamista, koska ne soveltuvat vain alkoholin nauttimiseen perustuvaan rattijuopumukseen.

Katsonkin olevan aihetta, että mainittujen hallitusten esitysten eduskuntakäsittelyssä arvioidaan myös, antavatko eduskunnan aiemmin esittämä ja myös tässä päätöksessäni esille tuomani seikat aihetta väliaikaista ajokieltoa tai pakkokeinolain 6 luvun 3 §:ää koskeviin uudistuksiin. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi asianomaisille valiokunnille.

2.6

Muita yksittäisiä kysymyksiä

Tässä yhteydessä haluan ottaa edellä käsiteltyjen aiheiden lisäksi esiin lyhyesti ja esimerkinomaisesti eräitä huumeepikatesteihin liittyviä kysymyksiä.

Verikoe

Epäiltäessä huumeepikatestin perusteella rikoslain 23 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettua rattijuopumusta on näytön saamiseksi toimitettava verikoe. Verikoe puolestaan on pakkokeinolain 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettu henkilönkatsastus. Sen edellytyksistä on pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ssä säädetty seuraavaa.

Henkilönkatsastus saadaan 10 §:n 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa [so. takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä] kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta. Jollei epäilyyn ole todennäköisiä syitä, epäily saadaan katsastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että katsastuksessa saatetaan löytää takavarikoitava taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantava esine tai omaisuus taikka muutoin saada selvitystä rikoksesta.

Käsiteltävänä olevan asian kannalta on keskeistä, että epäillylle saadaan tehdä henkilöntarkastus vain, jos häntä epäillään todennäköisin syin rattijuopumuksesta. Tässäkin on korostettava Drugwipe-pikatestin osin hyvinkin heikkoa luotettavuutta. Jos vääriä positiivisia on tilastollisesti osoitettu eräiden aineiden osalta olevan enemmän kuin oikeita, niin tuskin voidaan pikatestin perusteella puhua "todennäköisistä syistä".

Lisäksi totean, että henkilönkatsastuksesta eli myös verikokeesta päättää pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n mukaan lähtökohtaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Hän ei voi delegoida tätä toimivaltaansa tai antaa mitään "yleislupaa" sille, että kentällä toimivat poliisimiehet saavat aina toimittaa epäilemänsä rattijuopot omalla päätöksellään verikokeeseen. Laillisuusvalvonnassa on saatu viitteitä, että tällaisia käytäntöjä voi joillain poliisilaitoksilla olla. Hallituksen esityksessä 222/2010 päätöksentekotasoa sinänsä esitetään laskettavaksi, mutta tällä hetkellä tilanne on kuitenkin edellä kerrottu.

Menettely harkittaessa väliaikaisen ajokiellon voimassapitämistä

Tieliikennelain 82 §:n mukaan väliaikaisesta ajokiellosta päättää tekopaikan poliisi. Päätöksen tekee poliisipiirin päällikkö tai poliisipiirin ohjesäännössä määrätty muu virkamies.

Asian esittelijä on puhelimitse selvittellyt suurimpien poliisilaitosten menettelytapoja tieliikennelain 77 §:n soveltamisessa epäillyissä huumausainerattijuopumuksissa. Saatujen tietojen mukaan useimmiten päätöksen siitä, pidetäänkö väliaikainen ajokielto voimassa, tekee tutkinna-johtaja. Yleensä päätös tehdään ennen verikokeiden valmistumista, tyypillisesti epäillyn kuulustelun yhteydessä. Muitakin ratkaisumalleja on, eikä valtakunnallista ohjetta menettelystä ole.

Jo tällaisen hyvin suppean selvittelyn perusteella näyttäisi siltä, että poliisilaitokset ovat kukin kehittäneet oman tapansa käsitellä näitä asioita. Vaikka pakottavaa tarvetta yhtenäiseen käytäntöön ei ole, saatan havaintoni Poliisihallituksen tietoon ja harkittavaksi, tulisiko menettely ohjeistaa yhtenäiseksi. Joka tapauksessa tulisi varmistaa, että päätöksenteko tapahtuu lainmukaisessa järjestyksessä.

Lääkeaineet

En ole tässä yhteydessä selvittänyt, aiheuttavatko jotkut lääkeaineet sallittuinakin annoksina positiivisia pikatestituloksia. Poliisihallituksen tulisi mielestäni jatkossa selvittää tätä kysymystä.

3

YHTEENVETO JA TOIMENPITEET

Huumeepikatestit eivät anna 100 %:n varmoja tuloksia eikä tämä ole niiden tehtäväkään. Kyse on vain apuvälineestä. On kuitenkin erittäin tärkeää tiedostaa sen rajoitukset, eikä pikatestillle pidä antaa liikaa painoarvoa.

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella Drugwipe-pikatestiä voi amfetamiinin osalta käyttää apuvälineenä arvioitaessa mahdollista huumausaineesta johtuvaa rattijuopumusta. Senkin osalta on kuitenkin pidettävä mielessä, että lähes 10 % positiivisista tuloksista on väärä – muistettakoon edellä kerrottu tapaus, jossa henkilöllä olikin aivokasvain.

Kannabiksen, opiaattien ja kokaiinin osalta suhtaudun testiin varauksellisesti. Voi kysyä, kuinka merkityksellistä lisäarvoa positiivinen testitulokse antaa arvioitaessa mahdollista rattijuopumusta, jos se on useammin väärä kuin oikea. Kun syyttömiä on enemmän kuin syyllisiä, ei ainakaan testin perusteella voida puhua todennäköisestä rikosepäilystä.

Joka tapauksessa muut havainnot esimerkiksi ajovirheistä ja kuljettajasta ovat keskeisiä. Ne on tarkasti kirjattava ja niiden merkitystä on huolellisesti arvioitava. Aina on otettava huomioon myös muut vaihtoehtoiset selitykset havainnoille. Esimerkiksi ajovirheitä sattuu varmasti kaikille kuljettajille ja syytönkin henkilö voi käyttäytyä hermostuneesti, jos hänelle tehdyn pikatestin tulos on positiivinen.

Huumausaineita käyttäneiden kuljettajien kiinni saaminen on mielestäni erittäin tärkeää ja tältä osin rattijuopumusta koskevassa sääntelyssä on valittu nollaraja. Huumausaineella ei siten tarvitse olla ulospäin näkyviä vaikutuksia. Tällöin mitä kattavammin huumausaineita käyttäen kuljettajat pyritään saamaan kiinni esimerkiksi liikaa Drugwipe-pikatestin tuloksiin luottaen, sitä enemmän rikosepäilyt moninaisine haitallisine seuraamuksineen kuitenkin kohdistuvat myös syyttömiin. Tällöin nousee myös väistämättä esiin kysymys, onko tämä kohtuullista näille syyttömille henkilöille ja tulisiko ainakin joissain tapauksissa tapahtunut jotenkin hyvittää heille.

Saatan edellä esittämäni käsitykset Poliisihallituksen tietoon. Pyydän, että se toimittaa päätökseni ja liitteenä olevan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen laboratorionjohtaja Pirjo Lillsunden lausunnon tiedoksi kaikille poliisilaitoksille, liikkuvalla poliisille, poliisiammattikorkeakoululle ja poliisin tekniikkakeskukselle.

Lähetän päätökseni tiedoksi myös lakivaliokunnalle sekä liikenne- ja viestintävaliokunnalle.

Tämän lisäksi lähetän päätökseni tiedoksi Rajavartiolaitoksen esikunnalle, koska tieliikennelain 67 §:n mukaan myös rajavartiomies voi määrätä väliaikaisen ajokiellon. Vielä lähetän päätökseni tiedoksi pakkokeinolain 6 luvun 3 §:stä esittämäni johdosta myös Tullihallitukselle ja Liikenteen turvallisuusvirastolle.

To : Poliisihallitus/ylitarkastaja Niina Uskali
PL 302
00101 HELSINKI

Lausunto Drugwipe-sylkipikatesterin luotettavuudesta luotettavuudesta

Poliisi tekee huumeiden sylkipikatestin kuljettajalle (nykyisin Drugwipe) pääsääntöisesti vain huumeita epäillessään. Alkometrin tapaan kuljettajien satunnaistestaukseen huumeiden sylkipikatesteriä ei käytetä. Kun poliisilla on syytä epäillä huumeiden käyttöä ja mikäli pikatesti antaa positiivisen tuloksen, kuljettaja toimitetaan verinäytteen ottoon ja kliiniseen testiin lääkäriasemalle (Helsingissä oikeuslääkäriasema).

Pysäyttäessään ja puhutellessaan kuljettajaa, poliisi havainnoi huumeiden käytön ulkoisia merkkejä. Ulkoisten merkkien systemaattiseen havainnointiin ja kirjaamiseen on kehitetty havainnointilomake.

Vaikka sylkipikatesti (Drugwipe) antaisi negatiivisen tuloksen, mutta ulkoisten merkkien perusteella on viitteitä kuljettajan huumeiden käytöstä, verinäyte otetaan laboratoriota varten. Aina huumeita epäiltäessä on neuvottu ottamaan verinäytteet laboratoriota varten ja korostettu, että pikatestiin ei tule liikaa luottaa. Pikatestillä voidaan havaita vain pieni osa kaikista mahdollisista ajokykyyn vaikuttavista aineista. Se voi antaa vääriä positiivisia tuloksia. Toisaalta se ei totea kaikkia aineita, niitäkään, jotka periaatteessa kuuluisivat pikatestillä testattavien aineiden joukkoon. Pikatestillä ei useinkaan havaita esim. kannabista tai rauhoittavia lääkkeitä, bentsodiatsepiineja, joita otetaan yleisesti myös päihdetarkoituksessa.

EU:n DRUID-tutkimuksen yhteydessä on Suomessa testattu Drugwipen luotettavuutta siten, että kuljettajilta otettiin Drugwipe-testin yhteydessä sylkinäyte laboratoriota varten. Aineista amfetamiinille Drugwipe toimii luotettavimmin.

Drugwipe-testin spesifisyys (=kuinka hyvin testi löytää negatiiviset oikein) amfetamiinille laskettiin kaavasta "oikeat negatiiviset / (oikeat positiiviset+väärät negatiiviset)". Se oli 95 %. Herkkyys (sensitiivisyys eli kuinka hyvin testi löytää positiiviset oikein) eli "oikeat positiiviset / (oikeat positiiviset +väärät negatiiviset)" oli 87 %. Tapauksia yht. 135, joista 33 oli oikeita positiivisia, 5 oli väärää positiivista ja 92 oli oikeaa negatiivista ja 5 väärää negatiivista. Amfetamiinille Drugwipen oikeellisuus (accuracy) oli 93 %. Tarkkuuden kaava $(TP+TN) / (TP+TN+FP+FN)$.

Suomessa yleisille kannabikselle ja bentsodiatsepiinille testi toimii huomattavasti amfetamiinia huonommin. Testausvaiheessa kokaiini- ja opiaattitapauksia oli luotettavan arvioinnin tekemistä varten. Kuten alla olevasta taulukosta ilmenee, herkkyys eli oikeiden positiivisten määrä kaikista positiivista oli vain 63 % ja PPV (eli ennustearvo sille, että saatu positiivinen on oikea positiivinen) oli kannabikselle 76%.

Taulukko 1. Drugwipen sykitulokset verrattuna laboratorion sykituloksiin (GC/MS).

www.thl.fi

Drugwipe® 5+:n arvioinnin tulokset

Testin raja-arvon (cut-off) mukaan

	AMP	CAN	OPI	COC
Herkkyys	87 %	63 %	n.a.	n.a.
Spesifisyys	95 %	94 %	100 %	100 %
Tarkkuus	93 %	92 %	99 %	100 %
PPV	96 %	71 %	n.a.	n.a.
NPV	85 %	91 %	n.a.	n.a.

DRUID-projektin raja-arvon (cut-off) mukaan

	AMP	CAN	OPI	COC
Herkkyys	87 %	43 %	n.a.	n.a.
Spesifisyys	95 %	96 %	100 %	100 %
Tarkkuus	93 %	88 %	99 %	100 %
PPV	96 %	75 %	n.a.	n.a.
NPV	85 %	87 %	n.a.	n.a.

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Myös aiemmat poliistapaukset, jossa Drugwipella oli joku aine ilmoitettu positiiviseksi, käytiin läpi. Niissä Drugwipe-tulos oli ilmoitettu, ja verrattiin veren GC/MS-laboratoriotuloksiin. Tapauksia oli 1807, joista 1460 oikeaa amfetamiiniposiitivista (vereen verrattuna) ja vääriä positiivisia 149. Näistä amfetamiinin oikeellisuudeksi saatiin 89 %. Tässä on huomioitava, että amfetamiinipitoisuudet ovat korkeammat syljessä, joten osa em. ”vääristä positiivisista” Drugwipella saattaa olla sellaisia, että syljessä amfetamiini on vielä näkynyt, mutta veressä ei enää näy.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että Drugwipen kannabistestin luotettavuus on huono. Kannabikselle testi antoi paljon vääriä positiivisia (209 FP). Oikeista kannabistapauksista Drugwipe antoi enemmän vääriä negatiivisia (112 FN) kuin oikeita positiivisia (84) eli Drugwipe jättää kannabiksista suurimman osan toteamatta. Koska Suomen materiaalissa on tosi vähän kokaiinia ja opiaatteja, niitten suhteen Suomessa testataan melkein pelkästään negatiivisia tapauksia ja aina joskus negatiivisistakin pikatesti antaa väärän positiivisen, jolloin koko materiaalissa vääriä positiivisia saadaankin enemmän kuin oikeita positiivisia. Eli silloin ennuste sille, että testin antama positiivinen tulos kokaiinille ja opiaatille olisi oikea positiivinen, on alhainen. Sama pätee valitettavasti kannabikseenkin.

Taulukko 2. Drugwipen sylkinäytetulokset verrattuna verinäytteen laboratoriotuloksiin (GC/MS).

	AMP	CAN	OPI	COC
TP	1460	84	4	12

www.thl.fi

FP	149	209	18	26
TN	149	1402	1749	1762
FN	49	112	36	7
Prevalence	84%	11%	2.2%	1.1%
Sensitivity	97%	43%	10%	63%
Specificity	50%	87%	99%	99%
Accuracy	89%	82%	97%	98%
PPV*	71%	46%	8,3%	22%
NPV*	92%	86%	99%	100%

*Prevalence among people suspected of DUI in 2008 in Finland used for calculation of PPV and NPV

Amfetamiinin suhteen Drugwipe on luotettavin ja sitä voidaan käyttää hyvin apuvälineenä (ulkoisten huumeikäytön merkkien) havainnoinnin rinnalla huumeita (amfetamiinia) epäiltäessä, mutta amfetamiinistakin tulee silloin tällöin vääriä positiivisia.

Ennustearvo em. kahdessa materiaaleissa sille, että saatu amfetamiiniposiitivinen on oikea positiivinen oli 96% (vertailuna sylkinäyte GC/MS:llä analysoituna) ja verinäytteeseen verrattuna 71 % (jolloin mukana todennäköisesti myös niitä amfetamiinitapauksia, jossa amfetamiini syljessä vielä näkyisi, mutta veressä ei näy).

Epäily huumeiden käytöstä on syytä aina olla, kun pikatesti tehdään ja otetaan näytteet. Ulkoisten merkkien tunnistamiseen kehitettiin havainnointilomake muutama vuosi sitten.

Suuri määrä huumeiden käyttäjiä, erityisesti amfetamiinikuljettajia on saatu poimittua pois liikennevirrasta Drugwipen käyttöönoton jälkeen, mikä näkyy hyvin mm. vuositilastoista. Pikatesteri on helpottanut amfetamiinin vaikutuksen alaisena olevien kuljettajien tunnistamista. Ennen pikatesterin käyttöönottoa päätös kuljettajan verinäytteen ottoon viemisestä tehtiin pelkästään ulkoisen havainnoinnin perusteella. Drugwipe-pikatesteri on kuitenkin vain apuväline ja Drugwipe-testiin ei tule liikaa luottaa. Aina huumeita epäiltäessä (johtuipa epäily huumeiden käytön ulkoisten merkkien havainnoinnista yksinään tai sen lisäksi Drugwipen positiivisesta tuloksesta) otetaan näytteet laboratoriot varten. Verinäytteen laboratoriotulos pitäisi saada nopeasti ja tulos se on negatiivinen, kortti pitäisi palauttaa kuljettajalle välittömästi.

Helsingissä 26.toukokuuta 2010

Pirjo Lillsunde, laboratorionjohtaja, Dosentti, FT
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
Mannerheimintie 166
00300 Helsinki

Sähköposti: pirjo.lillsunde@thl.fi

www.thl.fi